

INIJOSS

İnönü University International Journal of Social Sciences / İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,

Volume/Cilt 9, Number/Sayı 1, (2020)

<http://inonu.edu.tr/tr/inijoss> --- <http://dergipark.gov.tr/inijoss>

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

Gönderim Tarihi: 07.05.2020 | Kabul Tarihi: 21.06.2020

İNGİLİZ ORYANTALİST E. H. PALMER ve ARAPÇA DERS KİTAPLARI

Atik AYDIN

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
atik.aydin@inonu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-5995-945X>

Atıf / Citation: Aydın A. (2020). İngiliz Oryantalist E. H. Palmer ve Arapça Ders Kitapları. *İnönü University International Journal of Social Sciences & İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, (INIJOSS)*, 9(1), 51-63.

Öz

İngiliz oryantalist Edward Henry Palmer (1840–1882), dilci ve gezgin olarak temayüz eden bir şahsiyettir. Cambridge Üniversitesinde Arapça profesörü olarak çalıştı. Mısır'dan başlayarak Sina çölü üzerinden Kudüs'e iki seyahat yaptı. Birincisinde görevini tamamladı fakat ikicisinde kendisine kurulan bir pusuda öldürüldü.

Farklı dillerde pek çok kitap yazdı. Ancak Arapçadaki çalışmaları daha çok ve daha önemlidir. Üç adet Arapça ders kitabı yazdı: *A Grammar of the Arabic Language*, *Arabic Manual Grammar Reading Lessons Exercises* ve *Simplified Grammar of Hindustani Persian and Arabic*. Birincisi detaylı bir gramer kitabıdır. İkincisi klasik Arapça ve konuşma diline dair bir kitaptır. Üçüncüsü ise filolojik araştırmalar için hazırlanmış olan karşılaştırmalı bir kitaptır.

Bu çalışmada söz konusu kitaplar tek tek ele alınacak, amaç, içerik ve üslup bakımından aralarında karşılaştırmalar yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: E. H. Palmer, Arapça ders kitabı, Oryantalizm, Gramer.

BRITISH ORIENTALIST E. H. PALMER AND HIS ARABIC TEXTBOOKS

Abstract

English orientalist Edward Henry Palmer (1840–1882), was distinguished figure as a linguist and as a traveler. He was professor of Arabic at University of Cambridge. He did two travels from Egypt through the Sinai Desert to Jerusalem. His first mission was successful, but he was ambushed and killed on the second.

He wrote many books in different languages. But his works in Arabic are more, and more important. He wrote three Arabic textbooks: A. Grammar of the Arabic Language, Arabic Manual Grammar Reading Lessons Exercises and Simplified Grammar of Hindustani Persian and Arabic. The first is a detailed grammar book. The second is a book on classical and spoken language. The third is a comparative work prepared for philological studies.

In this study, the mentioned books will be discussed one by one and comparisons will be made between them in purpose, content and style.

Keywords: E. H. Palmer, Arabic textbook, Orientalism, Grammar.

1. GİRİŞ

İngiltere, Arapça öğrenimi ve öğretimi çalışmalarının yapıldığı önde gelen Batı ülkelerindedir. 12. asırda İngiliz ilim adamları, ilim araştırması maksadıyla İspanya'daki Arap üniversitelerini dolaşmaya başladı. (Lewis, 2008: 213) Thomas Brown, Adelard of Bath ve Roger Bacon gibi şahsiyetler Endülüs'e gidip buradaki eğitim kurumlarında Arapçayı öğrenerek pek çok Arapça eseri tercüme ettiler. O dönemlerde, Endülüs'e giderek Arapça öğrenen İngilizler olduğu gibi, Endülüs'ten İngiltere'ye gelen Müslüman âlimlerden Arapça öğrenen İngilizler de vardı. Mesela Endülüslü filozof İbrahim b. Azrâ 1158-1159 yılları arasında Londra'da bulunmuş ve dersler vermiştir. (el-Akikî, 1964: 430) 1632'de Cambridge ve 1636'da Oxford üniversitelerinde Arapça kürsülerinin açılmasıyla da çalışmalar akademik düzeye yükselmiştir. (Kurtuluş, 2000: 310-311)

1823'te şarkiyat araştırmalarını destekleyen The Royal Asiatic Society'nin kurulması ve 1836'da Londra Üniversitesi'nde Arap Dili ve Edebiyatı Kürsüsünün açılması, İngiliz şarkiyatçıların özellikle Arapça kitapların neşir ve basılmasında daha önemli bir pay almasını sağladı. Bu yüzyıl İngiliz şarkiyatçılığının doruğa ulaştığı bir dönem oldu. Edward William Lane, Edward Henry Palmer, William Wright ve Richard Francis Burton bu dönemin önde gelen Arabistleridir. (Kurtuluş, 2000: 310-311)

19. yüzyılda İngiltere'de oryantalist çalışmalar ciddi bir ivme kazandı. Farklı alanlarda pek çok eser ortaya çıktı. En hareketli alanlardan biri de Arap dili ve edebiyatı alanı idi. Tahkik ve inceleme eserlerinin yanı sıra Arap dili öğretimine yönelik gramer ve metin okumaları içerikli kitaplar yazıldı. İşte bu alanda öne çıkan şahsiyetlerden biri de Edward Henry Palmer'dir.

Bu çalışmada Palmer'in hayat hikâyesine kısaca değindikten sonra Arapça ders kitaplarını ele alacağız. A Grammar of the Arabic Language, Arabic Manual Grammar Reading Lessons Exercises ve Simplified Grammar of Hindustani Persian and Arabic adlı kitaplarını ayrı başlıklar altında inceleyecek ve aralarındaki benzerlik ve farklılıkları örneklerle ortaya koymaya çalışacağız.

2. HAYATI

Edward Henry Palmer, 7 Ağustos 1840 yılında İngiltere'nin Cambridge şehrinde doğdu. Küçük yaşta anne ve babasını kaybeden Palmer'in bakımını ailesindeki diğer kişiler üstlendi. (Besant, 1883: 3) Üstün dil yeteneği olan Palmer önce İtalyanca ve Fransızca öğrendi. (el-Akikî, 1964: 482) Daha sonra 1860 yılının sonlarında Hindistanlı Seyyid Abdullah ile tanıştı. Onun da etkisiyle Doğu dilleriyle ilgilenmeye başladı ve Farsça, Urduca ve Arapça öğrendi. (Bedevî, 1993: 67)

Doğu dillerindeki başarısı ile dikkatleri üstüne çeken Palmer, 1867 yılında Cambridge Üniversitesi Doğu Araştırmaları (Oriental studies) bölümünde akademisyen olarak seçildi. Ertesi yıl

arazi taraması için İsraililer tarafından belirlenen bir rotayı takip ederek Mısır'dan başlayıp Sina Çölü üzerinden Kudüs'e giden bir seyahat gerçekleştirdi. 1870'de çölde ikinci bir seyahat daha yaptı. (E.H. Palmer, (t.y.), <https://www.britannica.com/biography/E-H-Palmer>) Hasta ve zayıf bünyesine rağmen Palmer, bin kilometrelik mesafeyi günde 16 saat yürüyerek katetti. Çöl seyahati sırasında önceden sahip olduğu derin Arapça bilgisini Bedevi lehçelerini öğrenerek daha ileri noktalara taşıdı. Walter Besant ile birlikte on binden fazla Arapça yer ismini Latinize etti, daha önce Latin harfleri ile yazılmış bazı isimleri de gözden geçirip düzeltti. <https://www.pef.org.uk/profiles/professor-edward-henry-palmer-1840-1882>. (16.04.2020) Palmer yerleşim yerlerinin isimlerinin tashihinde bölgede yaşayan bedevilerden yardım alıyordu. (Bedevî, 1993: 67)

Belirtmek gerekir ki, Palmer'in Sina Yarım Adası, Mısır ve Filistindeki seyahatleri ilmi saiklerle yapılan seyahatler değil İngiltere'nin bölgedeki emperyalist faaliyetlerine zemin hazırlamak ve 1882 yılındaki Mısır işgaline Arap kabilelerinden destek almak ya da işgale karşı gelmemelerini sağlamak idi. (Bedevî, 1993: 70)

İngiliz Deniz Kuvvetleri Palmer'in Mısır ve Sina'daki tecrübesinden yararlanmak istedi. O da geri durmadan işe koyuldu. Şu anda İsrail sınırları içinde bulunan Yâfâ'ya gitti. O dönemde orada yaygın olarak kullanılan kıyafetler satın alıp bir yerli gibi giyindi. İngiliz hükümetinin verdiği büyük paralarla deve ticareti yapıp kendisine deve tüccarı süsü vermeye çalıştı. Görüşmelerinde Kur'an'dan ve Arap şiirinden alıntılar yapıyordu. Kendisine Abdullah Efendi ya da Şeyh Abdullah diye hitap edilmesini sağlamıştı. Neticede bazı kabile şeyhlerini yanına çekebildi. Palmer, mektuplarını ilgili kişilere göndermek ve İngiliz işgaline karşı direnen Ahmed Urâbî Paşa¹ ile Türkiye arasındaki iletişimi kesmek için telgraf direklerini tahrip etmede bu kabile şeyhlerinden yararlanıyordu. 1882 yılı Ağustos ayında Palmer ve arkadaşları, sözü edilen çalışmaları sürdürdükleri sırada yerli halktan bir grup tarafından saldırıya uğrayıp öldürüldü. (Bedevî, 1993: 71)

Palmer'in ölüm haberi, geniş bir yankı uyandırdı. Dünyanın farklı bölgelerinden birçok şair, aralarında Arapçanın da bulunduğu en az on beş dilde onunla ilgili mersiyeler yazdı. (Lewis, 2008: 230)

3. PALMER'İN ÇALIŞMALARI

Palmer'in Arap ve İslam dünyası açısından öne çıkan çalışmaları şunlardır: (Besant, 1883: 429-430)

- Oriental Mysticism: Theosophy of the Persians, Bell & Daldy, 1867.
- Poems of Hafiz of Shiraz, Trübner & Co, 1868.
- History of Jerusalem, the City of Herod and Saladin, (Walter Besant ile birlikte) Bentley, 1871.
- Catalogue of Arabic, Persian, and Turkish MSS. in Trin. Coll., Camb., Bell & Daldy, 1871.
- Desert of Exodus. Forty Years Wanderings, Bell & Daldy, 1871.

¹ Ahmed Urâbî Paşa (1841-1911), İngilizlerin Mısır işgaline karşı Ayaklanan Mısırlı komutan ve devlet adamı.

- Outlines of Scripture Geography, Society for Promoting Christian Knowledge, 1874.
- History of the Jewish Nation from the Earliest Times, Society for Promoting Christian Knowledge, 1874.
- A Concise Dictionary of the Persian Language, Trübner & Co., 1876.
- Poems of Beha ed Din Zoheir of Egypt, Cambridge University Press, 1877.
- A Grammar of the Arabic Language, Allen & Co., 1877.
- Haroun Al Raschid, Caliph of Baghdad, M. Ward & Co., 1880.
- Sacred Books of the East, Vols VI and IX 'The Qur'an', Clarendon Press, 1880.
- Arabic Manual, Grammar, Reading Lessons, Exercises, W. H. Allen & Co., 1881.
- Survey of Western Palestine, Palestine Exploration Fund. 1881.
- Simplified Grammar of Hindustani, Persian, and Arabic, Trubner & Co., 1882.
- A Concise English and Persian Dictionary, Trübner & Co. 1883.

4. PALMER ve ARAPÇA

Palmer, Arapçayı Arapçanın anayurdunda öğrenen nadir oryantalistlerden biridir. Herhangi bir Arap gibi nesir ve nazım alanlarında eserler verebilecek düzeyde Arapçaya vakıf idi. Öyle ki müsteşriklerle yaptığı kimi görüşmelerinde İngilizce ifadeyi bulmakta güçlük çektiğinde Arapça ifade ediyordu. (el-Akikî, 1964: 483)

Arapçada ustalaşmanın en iyi yolunun, Araplarla haşır neşir olmak ve Arap dilini bizzat onlardan almak gerektiğini düşünen Palmer, İngiltere'de bulunan Araplarla temasa geçti. Görüştüğü kimselerden biri de Rızkullah Hasan Halebî idi. Palmer, ondan çok etkilendi ve çok şey öğrendi. (Lewis, 2008: 229)

Palmer, bir filolog olmaktan çok bir dilci idi. Diğer oryantalistler gibi Arapçayı sadece gramer kitapları ve sözlüklerden değil, doğal ortamda öğrendi; duyarak ve konuşarak. Başkaları için anlaşılması zor olan kalıp ifadeleri o, çölde hayatın içinde kullanarak öğrendi. (Besant, 1883: 143) Bir Arapça şiir divanını tam olarak İngilizceye çeviren ilk kişi Palmer'dir. (Besant, 1883: 144)

Farsça ve Urduca ile ilgili eserler telif etmiş olsa da Palmer'in asıl gayreti Arapça öğretimi alanında olmuştur. 1871-1881 yılları arasında Cambridge Üniversitesinde Arapça kürsüsünde profesör olarak da görev yapan Palmer, üç adet Arapça ders kitabı yazmıştır.

Diğer çalışmaları olduğu gibi Palmer'in gramere dair eserleri de yeni bir tarzda ve başka çalışmalardan farklı idi. O bir gramerci değildi ve ilmi çalışmalarını gramer kurallarını esas almadan sürdürüyordu. Fakat Arap dili gramerinin zor konularını anlaşılır ve sade bir şekilde açıklayabiliyordu. (Besant, 1883: 146)

Bernard Lewis'e göre Palmer'in Arapça kitaplarının, diğer oryantalistlerin Arapça kitaplarından en önemli farkı, daha önce İngiliz gramer kitaplarında olduğu gibi değil, bizzat Arap öğrencilerin, öğrenim gördükleri geleneksel Arap nahvi metoduyla hazırlanmış olmasıdır. (Lewis, 2008: 229)

Arap dili grameri alanında Avrupa'da iki ekol vardır. Başını Silvestre de Sacy'nin (1758-1838) çektiği birinci ekol, Arapçayı Avrupa yöntemiyle ve Latinceyi ele aldıkları gibi ele alırlar. Diğer ekol ise Arapçanın, özü bakımından Ari dillerden çok farklı olduğunu düşünürler. Bu gruba göre Ari dillerinin yöntemlerini Arapçaya uygulamak, yeni başlayanların işini zorlaştırıp zaman israfına sebep olur. İkinci ekolün kurucusu, İskoç oryantalist Matthew Lumsden'dir (1777-1835).² Yaklaşık yarım asır sonra Lumsden'in yolun izleyen ilk kişi Palmer oldu. O, Arapça ders kitaplarını Arap dilcilerin yöntemi ile hazırladı. Filolojik meselelerle ilgilenmeyip Arapçayı bir konuşma dili olarak öğrenmek isteyen Avrupalılar için Palmer'in kitapları tercih edilen bir alternatif oldu. (Besant, 1883: 146)

Palmer, Arapça öğrenmede şu hususların önemli olduğunu ifade eder: (Palmer, 1885: iii; Palmer, 1874: vi)

- 1- Temel gramer bilgilerini almak
- 2- Metin okumak
- 3- Çeviri alıştırmaları yapmak
- 4- Arap şiirinden metinler ezberlemek
- 5- Arapçanın kullanıldığı ortamda bulunmak

5. ARAPÇA DERS KİTAPLARI

Her ne kadar Palmer, Arapça'dan İngilizce'ye önemli çeviriler yapmışsa da Arap dili alanında yaptığı en önemli çalışma Arapça ders kitaplarıdır. Palmer, üç adet Arapça ders kitabı yazmıştır:

5.1. A Grammar of the Arabic Language

445 sayfa olan hem hayatında hem de ölümünden sonra defalarca basılan bu kitap, Palmer'in Arap dili gramerine dair en kapsamlı eseridir. Kitap üç ana bölümden oluşmaktadır:

1. Accidence (Sarf): 1 – 168 arası, 168 sayfa.
2. Syntax (Nahiv): 168 – 291 arası, 123 sayfa.
3. Prosody (Aruz): 291 – 377 arası, 86 sayfa

Kitabın sonunda bir de Arapça gramer kavramlarını kısaca tanımlayan 28 sayfalık bir sözlük bulunmaktadır.

Burada dikkat çekici olan hususlardan biri, bu üç ana başlıkta işlenen konuların Arapça kaynaklarda işlenen konulardan farklı olmasıdır. Bu farklılık daha çok *Accidence* (Sarf) bölümünde

² Lumsden'in iki cilt olarak planladığı fakat tamamlayamadığı *A Grammar Of The Arabic Language According To The Principles Taught And Maintained In The Schools Of Arabia* adlı kitabı 1813 yılında Kalküta'da basıldı.

göze çarpmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki Palmer, *accidence* kelimesinden bizim anladığımız manada Sarf ilmini kastetmemektedir. Zira Sarf konularının yanı sıra kaynaklarımızda Nahiv ilmi içinde yer alan bazı konuları da bu bölümde ele aldığını görüyoruz. Mesela müennes-müzekker ve i'rab halleri nahvin konularından olduğu halde Palmer, onları sarf konularının da yer aldığı *Accidence* bölümünde ele almaktadır. (Palmer, 1874: 24, 97)

Palmer, Arapça öğretimine dair ilk ve temel kitabı olan *A Grammar of the Arabic Language*'i hazırlarken Butrus el-Bustânî'nin *Misbâhu't-tâlib fi bahsi'l-metâlib ve Miftâhu'l-misbâh*, Nâsîf el-Yâzicî'nin *Faslu'l-hitâb fi usûli lugati'l-'Arab ve Nuktedu'd-dâ'ire fi'l-'arûz ve'l-kâfiye*, Muhammed el-Mahzûmî'nin *el-Uyûnu'l-Gâmize alâ habâyâ'r-râmize* ve C. Vandyck'in *Muhîtu'd-dâire fi ilmeyi'l-arûzi vel-kâfiye* adlı eserleri birincil kaynak olarak kullandığını belirtmektedir. (Palmer, 1874: vi)

el-Mahzûmî haricindeki yazarların Hristiyan olmaları, İngiliz ve Amerika hükümetleri yararına çalışmaları ve Palmer'le aynı hedef doğrultusunda yani İngilizlerin Ortadoğu'daki emperyalist amaçlarına hizmet etmeleri, not edilmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Beyrut Hristiyanlarından olan ve Arap dili ve kültürü ilgili çeşitli eserler veren Butrus el-Bustânî'nin (1819-1883) dikkat çekici olan ve Palmer ile yolunun kesişmesine sebep olan özelliklerinden biri, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrâhim Paşa'yı Suriye'den çıkarmak için Beyrut ve yöresini işgal eden İngilizlerin yanında tercüman olarak çalışmasıdır. (Ergin, 1992: 473-474.)

Beyrutlu Nâsîf b. Abdullah el-Yâzicî (1800-1871), Rum asıllı Katolik bir ailedendir. Arap dili ve edebiyatı alanlarından önemli eserler ortaya koyan el-Yâzicî de el-Bustânî gibi Osmanlı yönetimine karşı çalışmalar yapan ve Amerikan misyonerleriyle irtibatı olan kişilerden biridir. Butrus el-Bustânî'nin 1863'te açtığı Suriye Evangelik Okulu'nda Arap dili ve edebiyatı dersleri vermiştir. (Fazlıoğlu, 2013: 367-368)

Cornelius Van Dyck (1818-1895) ise doktor olarak bir heyetle birlikte Lübnan'a gidip oraya yerleşen Amerikalı bir oryantalisttir. Butrus el-Bustânî ve Nâsîf el-Yâzicî'den Arapça öğrenen ve onlarla birlikte kültürel ve ilmi faaliyetlerde bulunan bir şahsiyettir. (el-Akikî, 1964: 993)

Palmer, önsözde kitabın amacını ve ilgili diğer kitaplardan farkını şu şekilde açıklar:

“Bu çalışmada yeni başlayana güvenilir bir rehber ve ileri düzeydeki öğrenciye eksiksiz ve kolay bir referans kitabı vermek için çaba sarf ettim. Yerli (Arap) gramerciler tarafından benimsenen sistemin, Yunan veya Latin yöntemlerinden daha uygun olduğuna inandım. Avrupalıların kullanımı için yazılmış olan önceki tüm Arapça ders kitaplarında, şiir ve vezin kurallarına çok az yer verilmiştir. Dil ve edebiyat tenkidi gereği gibi işlenmemiştir. Oysa şiir vezinlerinin kitapta yer alması, sistemin bütün olarak anlaşılması bakımından önemlidir.” (Palmer, 1874: vi)

A Grammar of the Arabic Language sadece bir Arapça ders kitabı değil Arap-İslam kültürünün kimi unsurlarını da ele alan bir kitaptır. Mesela *Ebced* hesabı, dil öğrenimi ile alakalı bir mesele olmadığı halde kitapta farklı açılardan, örneklerle ve karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmıştır. (Palmer, 1874: 3-5)

Palmer, her ne kadar bir filoloji kitabı değil de bir dil öğretme kitabı hazırlamak istese de zaman zaman filolojik konulara da girmektedir. Mesela “The Ancient Declension” (Antik dönüşüm) adı altında dil öğrenimi ile doğrudan alakalı olmayan bir başlık atar ve burada Arapçada seslendiricilerin (savâit) aslında “ ا ” “ و ” ve “ ي ” olduğunu fakat zaman içinde kısalarak harekelere dönüştüğünü söylemektedir. İ‘rabı harfle olan *esmâu’l-hamse* gibi kelimeleri de buna delil olarak göstermektedir. (Palmer, 1874: 98)

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi her ne kadar Palmer, bir ilim adamı tavrının ötesine geçip İngiliz devletinin İslam dünyasındaki emperyalist amaçlarına hizmet etmiş ve bu uğurda öldürülmüş ise de onun kitaplarında İslam ve Arap değerlerine karşı düşmanca bir tavır görmüyoruz. Mesela kaynaklarda mevzu hadis olarak geçse de Hz. Peygamber’i medih sadedinde kullanılan şu sözü *kâne* fiilini işlerken örnek olarak verir: “محمد الكائن نبيا و آدم بين الماء والطين” (Âdem daha su ve çamur halinde iken Muhammed (s) peygamber idi.) (Palmer, 1874: 244)

“ نحن العرب أقرى الناس للضيف ” (Biz Araplar en misafirper insanlarız.) sözü de bu çerçevede verebileceğimiz örneklerdendir. (Palmer, 1874: 257)

Palmer, gramer kurallarını büyük bir ekseriyetle herhangi bir kaynağa atıfta bulunmadan ele alır. Konu ile ilgili atıfta bulunduğu kaynak sayısı son derece azdır. Bu çerçevede verilebilecek örneklerden biri, mu‘tell fiille ilgili İbn Mâlik’in *Elfiye*’sinden yaptığı alıntıdır. Alıntıyı yapmadan önce “İbn Mâlik bütün bu kuralları aşağıdaki üç beyitte özetlemektedir.” diyerek beğenisini ifade etmektedir. (Palmer, 1874: 75-76)

Palmer, öğrenme ve ezberlemeyi kolaylaştırmak için kuralları zaman zaman şiir şeklinde verme yöntemini kullanır. Bunlardan biri de İbn Abdûn’un zâid harflerle ilgili beyitlerdir. (et-Tilmisânî, t.y., 6) Palmer de bu beyitleri kullanır. Şöyle ki: (Palmer, 1874: 25)

سَأَلْتُ الحُرُوفَ الزَّائِدَاتِ عَنِ اسْمِهَا فَقَالَتْ وَلَمْ تَكْذِبْ "أَمَانٌ وَتَسْهِيلٌ"

Palmer gramer kurallarını işlerken Arap şiirinden çokça örnek verir. Bunların önemli bir kısmı klasik Nahiv kitaplarında şahit olarak kullanılan beyitlerdir. Mesela “أب” kelimesinin i‘rabı konusunda temel nahiv kitaplarında şahit olarak kullanılan aşağıdaki iki beyti (el-Murâdî, 2001: 317-318) Palmer de kullanır fakat herhangi bir kaynaktan söz etmez. (Palmer, 1874: 98-99)

بَابُهُ أَقْتَدَى عَلَيَّ فِي الكَرَمِ وَمَنْ يُشَابِهَ أَبَهُ فَمَا ظَلَمَ

إِنَّ أَبَاهَا وَأَبَا أَبَاهَا قَدْ بَلَغَا فِي المَجْدِ غَايَتَاهَا

Şiir kadar olmasa da Kur’an’dan örnekler veren (Palmer, 1874: 164) Palmer’in, şiir zarureti (vezne uyum için gramer kurallarına aykırı kullanım) gibi ileri düzey ve detay sayılabilecek meseleleri ele alması, klasik nahiv kitaplarının etkisinden tam olarak kurtulamadığını göstermektedir. (Palmer, 1874: 103)

Palmer, dil öğretimi konusunda genel duruşunun aksine öğrencinin işine yaramayan gereksiz detaylara da zaman zaman girer. Mesela ism-i işaret konusunu işlerken “ نَبِيًّا ” ve “ الذِّيَّا ” gibi neredeyse hiç kullanılmayan ism-i işaretleri de zikretmektedir. (Palmer, 1874:150) Aynı şekilde nidâ edatlarını ele alırken “ وَاها ” ve “ آها ” gibi kullanımı yok denecek kadar az olan edatlardan da söz etmesi ayrı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. (Palmer, 1874:167)

Bu klasik tavrın yanında Palmer'in, Müslüman âlimler tarafından hazırlanmış ve o dönemde tedavülde olan Arapça ders kitaplarında bulunmayan bazı yöntemleri kullandığını görüyoruz. Bu farklılıkların başında çok sayıda tablo ve şema kullanması gelmektedir. Palmer'in çalışmalarında örnek ve esas olarak kabul ettiği yukarıda adı geçen Arapça ders kitapları dâhil o dönemde Arap dili ile yazılmış Arapça ders kitaplarının neredeyse hiç birinde bu yöntem kullanılmamıştır.

Palmer Tabloların dışında dikkat çekici başka şekil ve şemalar da kullanmaktadır. Mesela aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi öğrenmeyi kolaylaştırmak için kelimelerin anlamlarını numaralandırarak cümlenin altında vermektedir. (Palmer, 1874: 256)

الرَّجُلَ الَّذِي رَأَيْتَهُ
(1) (2) (3) (4)
The man who I saw him.

Farklı olan başka bir husus da sıygaları bizdeki gibi *fâu'l-fi'l*, *aynu'l-fi'l* ve *lâmu'l-fi'l* ifadeleriyle değil rakam ve hareketlerle vermesidir. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi mücerred sıygaları rakam ve hareketlerle belirtmektedir. (Palmer, 1874, 21)

فَعَلَ "he does" = (3) (2) (1)
فُعِلَ "it is done" = (3) (2) (1)

Palmer, mükesser cemi kalıpları ve örneklerine 26 sayfa ayırmış; bu kalıpları tablolar halinde ele almıştır. (Palmer, 1874: 113-139) Bu kadar kalıp ezberlemek yerine o cemilerin kendilerini ezberlemek daha faydalı olurdu. Çünkü bu durumda kalıpları ezberlemek gerektiği gibi hangi ceminin hangi kalıpta olduğunu bilmek de gerekir. Bu da cemilere ilave olarak kalıpları da ezberleme sonucu doğurmaktadır.

Palmer, kırık çoğul (broken plural)dan ayrı olarak düzensiz çoğul (irregular plural) diye farklı bir çoğul türünden söz etmektedir. (Palmer, 1874: 139) Oysa diğer müsteşrikler iki kavramı da kırık çoğul için kullanmaktadır. (Sterling, 1904: 96) Zaten Palmer'in düzensiz çoğul için verdiği örneklerin bir kısmı kaynaklarımızda ismu'l-cem' diğer bir kısmı da cemi müennes salim olarak geçmektedir.

5.2. The Arabic Manual Comprising Condensed Grammar of Both The Classical And Modern Arabic

Alt başlığında "reading lessons and exercises, with analyses; and a vocabulary of useful words" (çözümlü okuma dersleri ve alıştırmalar; çok kullanılan kelimeler sözlüğü) ibaresi de bulunan bu kitap, 334 sayfadır ve üç bölümden oluşmaktadır:

1. Classical Arabic (Klasik Arapça): 1 – 116 arası, 116 sayfa.
2. The Modern Dialect (Âmmice): 116 – 232 arası, 116 sayfa.
3. Vocabulary (Sözlük): 232 – 315 arası, 83 sayfa

Palmer, kitabın yazılış amacı ve niteliği hakkında şöyle değerlendirme yapar:

"Bu kitap, günümüzdeki yazı ve konuşma dili Arapçasına bir giriş olması için yazıldı. Klasik gramer bilgisi olmadan konuşma dilini tam olarak anlamak mümkün değildir. Temel gramer bilgisi alındıktan sonra konuşma dilini anlamak daha kolay olacaktır. Öğrenciye tavsiyemiz, kitaptaki

gramer bilgilerini öğrendikten sonra metin okuma derslerine yönelmesi ve daha sonra bütün çeviri alıştırmalarını yapmasıdır. O vakit öğrenci yeterli kelime hazinesine ve Arapça temel bilgilere sahip olur ve böylece edebi metinleri okuyabilir ya da kitabı ikinci bölümünün de yardımıyla konuşma dilini öğrenmeye başlayabilir.” (Palmer, 1885: iii)

The Arabic Manual kitabı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde klasik ve gramatik Arapça, ikinci bölüm de ise Âmmice ele alınmaktadır. Yüz sayfadan oluşan birinci bölümde hemen hemen bütün gramer kuralları kısaca işlenmektedir. Bu bölümün sonunda ise okuma alıştırmaları yapılmaktadır.

Palmer, “klasik ve gramatik Arapça” bölümünde Fatıha suresi ve Âyete'l-Kürsî gibi Kur'an'dan metinler verdiği gibi farklı dönemlerden hikâyeler ve şiirler de vermektedir. Âmmice metinlerin büyük bir kısmı ise Mısır'ın Moliere'i olarak nitelenen Ebû Naddara mahlaslı Yakub Sanu'a³ aittir.

Palmer'e göre *The Arabic Manual* konuşma dilini öğrenmek isteyen öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olup başka kitaba ihtiyaç yoktur. (Palmer, 1885: vi) Ancak kitabı incelediğimizde bunun abartılı bir yaklaşım olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü kitapta yeme-içme, sağlık, eğitim, seyahat ve benzeri gündelik hayatın temel kelime ve konuşma ifadelerine neredeyse hiç yer verilmemiştir.

Palmer, Avrupalı öğrenciye Arapça okuma becerilerini geliştirmek için Kur'an'la tanışmayı ve onu okumayı tavsiye etmektedir. Bu tavsiyeyi yaparken Kur'an'ın estetik üslubunu ve Arap dili uleması için birinci derecede başvuru kaynağı oluşunu gerekçe olarak gösterir. Kur'an okurken Flügel'in ya da kendisinin yaptığı Kur'an çevirisinden yararlanmalarını önermektedir. (Palmer, 1885: iii-iv)

Tavsiye ettiği diğer bir kitap ise kendisinin İngilizceye çevirdiği Bahâuddîn Zuheyr'in divanıdır. Konu ile ilgili şöyle der: “Bahâuddîn Zuheyr'in şiiri post-klasik dönemde yazılmış çok zarif bir şiirdir. Kullandığı kelimeler günümüzde kullanılan kelimelerle aynı olduğu için kelime dağarcığımızın gelişmesi açısından faydalı olur.” (Palmer, 1885: iii-iv)

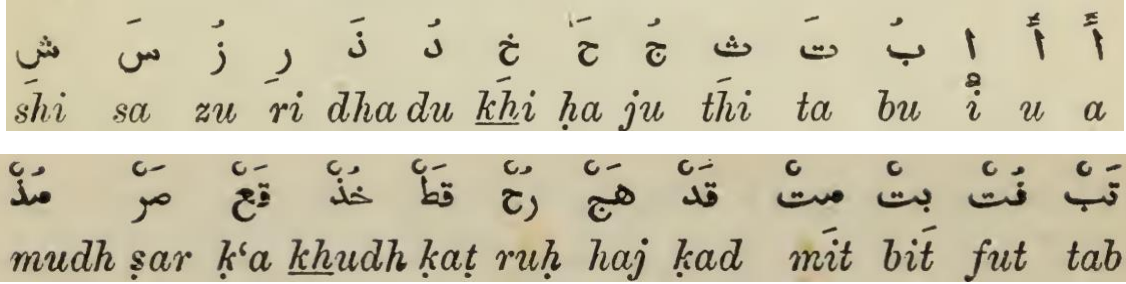
Palmer'in Arapça öğrenimi için bir el kitabı ya da kılavuz olarak gördüğü *The Arabic Manual*, hem muhteva hem de amaç bakımından *A Grammar of the Arabic Language*'ten farklıdır. İki kitap arasındaki farkı şu şekilde özetlemek mümkündür: *The Arabic Manual*, *A Grammar of the Arabic Language* gibi detaylı bir gramer kitabı değil, özet bir gramer bilgisinin yanında Fasih Arapça ve Âmmice için bir uygulama kitabı olarak karşımıza çıkmaktadır. Uygulama altı alanda gerçekleşmektedir:

5.2.1. Telaffuz: Palmer'in *orthography*⁴ başlığı altında verdiği bilgiler ekseriyetle telaffuzla ilgili bilgilerdir. Bu bilgiler *A Grammar of the Arabic Language* kitabında da mevcuttur. Ancak bir kılavuz kitap olması hasebiyle *The Arabic Manual*'da uygulama çok daha fazladır.

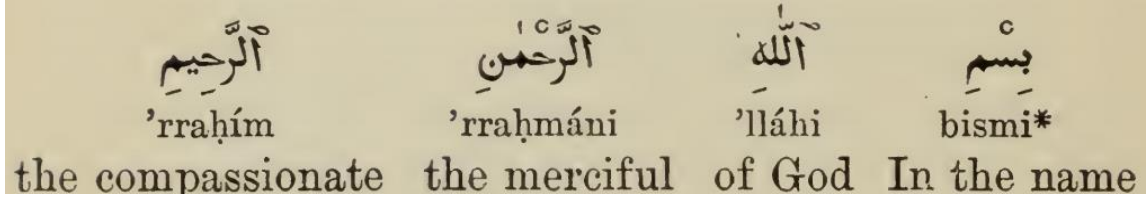
³ "Abu Naddara" kalem adıyla da bilinen Yaquub Sanu, Mısırlı bir Yahudi gazeteci, milliyetçi aktivist ve oyun yazarıydı. Ayrıca çok dilli, Fransızca, İngilizce, Türkçe, Farsça, İbranice ve İtalyanca ve hem edebi Arapça hem de Mısır Arapçası yazıyordu. (<https://en.wikipedia.org/wiki/Yaquub_Sanu> 05.05.2020)

⁴ Alfabe, hareketler, medler, şedde, tenvin gibi konuların işlendiği *orthography*, *dilbilimin* alt dallarından olup *yazı sistemleri* ve onlar arasındaki geçişi inceleyen bilim dalıdır. *Orthography sesbilim* içerisinde yer alır ve bir *dil* için farklı *semboller* kullanarak gösterilen sesleri farklı bir sembol sistemine aktarırken ortaya çıkan sorunların çözümü üzerine yoğunlaşır. (<<https://tr.wikipedia.org/wiki/Ortografi>> 03.05.2020; <<https://www.etymonline.com/search?q=orthography>> 03.05.2020)

Aşağıdaki örneklerde (Palmer, 1885: 7-8) görüldüğü gibi İngiliz öğrencinin okuyabilmesi ve doğru bir telaffuz becerisini kazanması için Palmer Arapça harflerin altına onların İngilizce okunuşlarını da vermektedir.

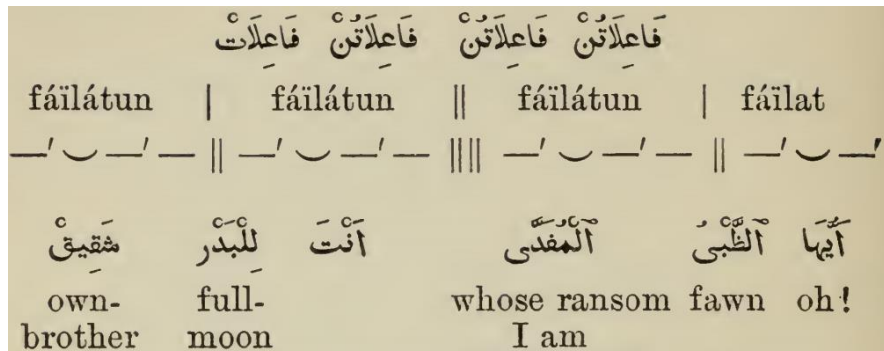
5.2.2. Okuma - Anlama: Palmer, *Reading Exercises* bölümünde hem klasik Arapça hem de konuşma diline dair başta Kur'an ve Arap şiiri olmak üzere muhtelif kaynaklardan pek çok metin vermektedir. Aşağıdaki örnekte (Palmer, 1885: 100) görüldüğü gibi kelimenin hem okunuşu hem de anlamı mevcuttur. Böylelikle öğrenci hem telaffuzu hem de tek tek kelimelerin ve bir bütün olarak cümlenin anlamını öğrenmektedir.

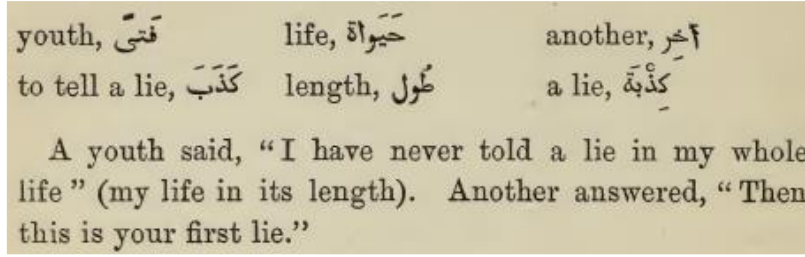
Aynı uygulamayı Palmer konuşma dili (âmmice) bölümünde de sürdürmektedir. (Palmer: 1885: 120)

Yine aşağıdaki örnekte (Palmer, 1885: 112) olduğu gibi Palmer okuma metinleri olarak verdiği şiirlerde anlamın yanı sıra kimi zaman aruz veznini de vermektedir.

5.2.3. Çeviri Alıştırmaları: Palmer çok sayıda çeviri alıştırmasına yer vermektedir. Çeviri alıştırmalarının tümü İngilizceden Arapçaya olan alıştırmalardır. Aşağıdaki örnekte (Palmer, 1885: 150) olduğu gibi yazar verdiği İngilizce cümlelerin Arapçaya tercüme edilmesini istemektedir. Öğrenciye kolaylık olsun diye de o cümlelerde kullanılacak Arapça kelimelerin tümünü veya bir kısmını da vermektedir.

5.2.4. Sözlü ve yazılı anlatım: Palmer, selamlaşma, nezaket ifadeleri, hapşırma ve benzeri durumlarda söylenen sözler gibi temel konuşma ifadeleri üzerinde kısaca da olsa durmaktadır. (Palmer, 1885: 177-182) Ayrıca mektup, düğün davetiyesi, tebrik ve kiralama belgesi gibi farklı vesilelerle kullanılan muhtelif metinlere de yer vermektedir. (Palmer, 1885: 217-227)

5.2.5. Transkripsiyon/transliterasyon: Palmer, hem nesir hem de nazım alanlarından çok sayıda transkripsiyon örneği vermektedir. (Palmer, 1885: 183-217)

5.2.6. Kelime bilgisi: Daha önce de geçtiği gibi Palmer, pek çok cümle ve metinde anlamları kelimelerin altında vermektedir. Bunun yanı sıra kitabın sonunda 83 sayfalık görece uzun sayılabilecek bir sözlük de bulunmaktadır. İngilizce-Arapça olan sözlükte müradif kelimelere, çoğullara ve âmmice karşılıklara da zaman zaman yer verir.

5.3. Simplified Grammar of Hindustani Persian and Arabic

Trübner'in Basitleştirilmiş Avrupa ve Asya Dilleri Gramer Kitapları Serisi (*Trübner's collection of simplified grammars of the principal asiatic and european language*) adı altında ve Reinhold Rost (1822-1896) editörlüğünde bir dizi kitap hazırlanması için karar verildi. Bununla dilbilim (linguistic) ve karşılaştırmalı filoloji (comparative philology) alanlarındaki çalışmalara destek vermek ve çeşitli dillere kısa ama pratik bir giriş yapmak hedefleniyordu. Bu projede her dile müstakil bir kitap tahsis edilmedi onun yerine ses ve yapı bakımından birbirine yakın diller bir kitapta ele alındı. İşte Palmer'in *Simplified Grammar of Hindustani Persian and Arabic* adlı kitabı bu çerçevede ve bu serinin ilk kitabı olarak ortaya çıktı. (Palmer, *Simplified*, 1885: vi-vii)

The Arabic Manual kitabında işlenen gramer konuları *A Grammar of the Arabic* kitabında işlenen konuların hemen hemen aynısıdır. Ancak 445 sayfalık *A Grammar of the Arabic* kitabında işlenen konular, *The Arabic Manual* kitabında 100 sayfada özet olarak verilmiştir. 201 sayfa olan *Simplified Grammar of Hindustani Persian and Arabic* kitabında ise ilk 119 sayfası üç dile sırasıyla Hintçe, Farsça ve Arapçaya ayrılmış. Diğer kısımda ise konu ile ilgili önemli kaynakların bulunduğu bir kataloğa yer verilmiş.

Arapça kısmı 49 sayfa olan *Simplified Grammar*'da Palmer, diğer iki kitabında ele aldığı Nahiv ve Sarf konularını çok kısa bir özet şeklinde ele almaktadır. Diğer iki kitapta şiir vezinlerini ele aldığı halde bu kitapta o konuya hiç değinmemektedir. Genel olarak bakıldığında kitabın, yazarın kendi arzusu ve planlamasından ziyade yukarıda bahsi geçen Trübner projesi çerçevesinde kendisinden talep edilen bir görevi yerine getirme bakış açısıyla hazırlandığını söylemek yanlış olmaz.

6. SONUÇ

19. asır, İngiltere'de oryantalist çalışmaların zirveye ulaştığı bir dönemdir. Genel anlamda doğu dilleri özelde ise Arap dili ile ilgili İngiltere'de yapılan çalışmaların önemli bir kısmı bu dönemde

ortaya çıkmıştır. İşte bu süreçte yaptığı çalışmalarla öne çıkan oryantalistlerden biri de Edward Henry Palmer'dir.

Arap ve Fars dillerinde yaptığı çalışmaların yanı sıra Palmer, Mısır-Sina çölü-Kudüs güzergâhında gerçekleştirdiği geziler ve İngiliz hükümetinin bölgedeki sömürgeci ve emperyal faaliyetlerinde aldığı kritik rollerle tanınan bir şahsiyettir.

Palmer, ülkesinde edindiği derin Arapça bilgisini Arap ülkelerinde yaptığı uzun süreli seyahatlerle daha ileri noktalara taşıdı. Klasik ve gramatik Arapçanın yanı sıra yerel lehçeleri de öğrendi. Üstlendiği resmi misyonun da etkisiyle konuşma, kültür ve dış görünüm bakımından yerli bir Arap gibi davrandı.

Palmer, üç adet Arapça ders kitabı telif etti:

1- A Grammar of the Arabic Language

2- The Arabic Manual Comprising Condensed Grammar of Both The Classical And Modern Arabic

3- Simplified Grammar of Hindustani Persian and Arabic

A Grammar of the Arabic Language, Palmer'in konumuzla ilgili en önemli kitabı olup Arapça gramer konularını detaylı bir şekilde ele almaktadır. Bu kitapta metin okuma ve alıştırmalara yer verilmemiştir.

The Arabic Manual Comprising Condensed Grammar of Both The Classical And Modern Arabic, isminden de anlaşıldığı gibi sadece klasik ve gramatik Arapçayı işleyen bir kitap değil, aynı zamanda âmmice olarak bilen konuşma diline dair bir bölüm de içeren bir kitaptır. Kitabın diğer bir özelliği ise çok sayıda metin ve alıştırma ihtiva etmesidir.

Simplified Grammar of Hindustani Persian and Arabic ise filolojik araştırmalar ve karşılaştırmalı dil çalışması yapanlara zemin hazırlamak ve kolaylık sağlamak için hazırlanmış olan bir kitaptır. Arapça bölümü 50 sayfa civarında olan kitabın diğer kısmında ise Hintçe ve Farsça ele alınmaktadır.

7. KAYNAKÇA

el-Akikî, N., (1964), *el-Musteşrikûn*, (3. Baskı, C. 2), Dâru'l-Maârif, Kahire.

el-Akikî, N., (1964), *el-Musteşrikûn*, (3. Baskı, C. 3), Dâru'l-Maârif, Kahire.

Bedevî, A., (1993), *Mevsûatu'l-Musteşrikîn*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut.

Besant, W., (1883), *The Life and Achievements of Edward Henry Palmer*, John Murray, Londra.

Ergin, A. Ş., (1992) "Bustânî, Butrus b. Bûlus", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, TDV Yayınları, İstanbul.

Fazlıoğlu, Ş. (2013), "Yâzicî, Nâsif b. Abdullah", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, TDV Yayınları, İstanbul.

Palmer, E. H., (1874), *A Grammar of the Arabic Language*, (1. baskı), William H. Allen, Londra; Palmer, E. H., (1885), *The Arabic Manual Comprising Condensed Grammar Of Both The Classical And Modern Arabic*, (2. baskı), William H. Allen, Londra; Palmer, E. H., (1885), *Simplified Grammar of Hindustani Persian and Arabic*, (2. baskı), Trübner & Co., Londra.

Kurtuluş, R. (2000), "İngiltere'de İslâm Araştırmaları", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXII, TDV Yayınları, İstanbul.

Lewis, B., "İngilizlerin Arapça İlimlerle İlgilenme Süreci", *EKEV Akademi Dergisi* (çev. Ramazan Ege), 2008, (35), s. 213.

el-Murâdî, İ., (2001), *Tavdihu'l-Makâsid ve'l-Mesâlik bi Şerhi Elfiyeti İbn Mâlik*, (1.baskı), Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire.

Sterling, R., (1904), *A Grammar of the Arabic Language*, (1.baskı), Kegan Paul Trench Trübner & Co., Londra.

et-Tilmisânî, A., (t.y.), *Nafhu't-Tîb*, (C. 5), Dâru'l-Kutibi'l-İlmiyye, Beyrut.

Online Kaynaklar

E.H. Palmer, *Encyclopaedia Britannica* <<https://www.britannica.com/biography/E-H-Palmer>> (06.05.2020).

E.H. Palmer, *The Palestine Exploration Fund*

<<https://www.pef.org.uk/profiles/professor-edward-henry-palmer-1840-1882>> (16.04.2020).